

God, bent U rechtvaardig?

Bespiegelingen bij het boek Job

Willem J. Ouweneel

Het omslag van dit boek is gebaseerd op een afbeelding van het schilderij 'Job hoort van de verschrikkelijke rampen die hem hebben getroffen' van Gustave Doré.

GOD, BENT U RECHTVAARDIG?

Bespiegelingen bij het boek Job

Dr. Willem J. Ouweneel

Copyright © 2025 Uitgeverij Gideon

Typografie: Coco Bookmedia, Amersfoort

Omslagontwerp: Patrick Staal

Jaar van uitgave: mei 2025

Uitgave: Gideon, Hoornaar, Nederland

www.gideonboeken.nl

ISBN: 978-90-5999-296-2

NUR: 703 – Bijbelwetenschappen

Alle rechten voorbehouden

Opgedragen aan mijn goede vriend en medestrijder
Jan Pool, die in 2025 door een ernstige ziekte werd getroffen.

*'Ik weet echter: mijn Verlosser leeft,
En Hij zal ten laatste over het stof opstaan!
En ook is mijn huid zo geschonden,
Toch zal ik uit dit mijn vlees God aanschouwen.
Ik zelf zal Hem aanschouwen,
en mijn ogen zullen Hém zien, niet een vreemde;
mijn nieren bezwijken van verlangen in mijn binnenste.'*

Job 19:25-27

*Halleluja, 't loflied rijze.
Hem, die onze banden slaakt,
Hem, die ons, zijn naam ten prijze,
koningen en priesters maakt;
die ons opvoedt onder lijden
en ons, door zijn Geest bestuurd,
door zijn kruisdood angevuurd,
waken, bidden leert en strijden,
Hem zij heerlijkheid en macht
eeuwig, eeuwig toegebracht!'*

Johanna Elisabeth van de Velde-Helmcke (1762-1844)

Inhoudsopgave

Voorwoord bij de Nederlandse uitgave	11
1 Inleiding	13
1.1 Mijn vroegere ervaringen met Job	13
1.2 Historische achtergrond	14
2 Jobs eerste geschiedenis (Job 1-2)	19
2.1 Vroom en oprecht – toch in lijden gedompeld	19
2.2 God kijkt niet werkeloos toe	20
2.3 Job en Asaf	22
3 Drie redenen voor het lijden	25
3.1 Lijden laat het geloof tevoorschijn stralen	25
3.2 Lijden is opvoeding, training	29
3.3 Lijden kan een straf zijn – ook in Jobs geval?	33
4 Enkele bijzonderheden uit Job 1 en 2	37
4.1 Jobs offer voor zijn kinderen	37
4.2 Satan bij God in de hemel?	38
4.3 Jobs geloof – Satans nederlaag	39
5 Job en zijn vrienden	43
5.1 Jobs zelfbeklag	43
5.2 Johannes de Doper met de boodschap van Job	46
5.3 Zeven profeten	47
6 Tussenstand	49
6.1 Terugblik	49
6.2 De vraag van het boek	49
6.3 Gods regering – geen goedkope logica	50
7 De dialogen met Job	53
7.1 De drie rondes	53
7.2 De verschillende standpunten van de drie vrienden	54
7.3 Elifaz, Bildad, Zofar – en God?	56

8	Eerste rede van Elifaz en Jobs antwoord (Job 4-7)	59
8.1	Eerste rede van Elifaz (Job 4-5)	59
8.2	Jobs antwoord (Job 6-7)	61
9	Eerste rede van Bildad en Jobs antwoord (Job 8-10)	65
9.1	Eerste rede van Bildad (Job 8)	65
9.2	Jobs antwoord (Job 9-10)	67
10	Eerste rede van Zofar en Jobs antwoord (Job 11-14)	73
10.1	Eerste rede van Zofar (Job 11)	73
10.2	Jobs antwoord (Job 12-14)	75
11	Tussenbalans	79
11.1	De vrienden van Job	79
11.2	De retoriek van de vrienden schiet door	80
11.3	Job wankelt tussen klagen en geloven	81
11.4	Twee fasen in de opvoeding	82
12	Tweede rede van Elifaz en Jobs antwoord (Job 15-17)	85
12.1	Tweede rede van Elifaz (Job 15)	85
12.2	Jobs antwoord (Job 16-17)	87
13	Tweede rede van Bildad en Jobs antwoord (Job 18-19)	91
13.1	Tweede rede van Bildad (Job 18)	91
13.2	Jobs antwoord (Job 19)	92
14	Tweede rede van Zofar en Jobs antwoord (Job 20-21)	97
14.1	Tweede rede van Zofar (Job 20)	97
14.2	Jobs antwoord (Job 21)	98
15	Derde rede van Elifaz en Jobs antwoord (Job 22-24)	101
15.1	Derde rede van Elifaz (Job 22)	101
15.2	Jobs antwoord (Job 23-24)	102
16	Derde rede van Bildad en Jobs antwoord (Job 25-26)	105
16.1	Derde rede van Bildad (Job 25)	105
16.2	Jobs antwoord (Job 26)	106

17 Jobs slotwoorden (Job 27-31)	109
17.1 Jobs eerste slotwoord (Job 27-28)	109
17.2 Jobs tweede slotwoord (Job 29-31)	113
18 Elihu: inleiding (Job 32-37)	117
18.1 Elihu, de onverwachtse vierde spreker	117
18.2 Elihu begrijpt de regering van God	117
18.3 Elihu's boosheid over Job en de drie vrienden	118
18.4 Elihu weerlegt Job zonder valse aannames	119
19 De eerste rede van Elihu (Job 32-33)	121
19.1 De woede van Elihu (Job 32)	121
19.2 Elihu's woorden tot Job (Job 33:1-7)	123
19.3 'God is rechtvaardig, Job!' (Job 33:8-13)	124
19.4 Gods daden bepaald door mensenliefde (Job 33:15-22)	125
19.5 Een advocaat van Job – maar anders dan verwacht (Job 33:23-33)	127
20 De tweede rede van Elihu (Job 34)	131
20.1 Jobs eerste fout (Job 34:1-10a)	131
20.2 God is geen rechter van de menselijke soort	133
20.3 Bij God is er geen scheiding der machten	134
21 De derde rede van Elihu (Job 35)	137
21.1 Jobs tweede fout (Job 35:1-10a)	137
21.2 Wie heeft er baat bij rechtvaardig gedrag?	137
21.3 Tijdelijk lijden versus eeuwig perspectief	138
22 De vierde rede van Elihu (Job 36-37)	141
22.1 Gods liefde zoekt de mens	141
22.2 De voorspoed van Job – een obstakel voor het kennen van God	142
22.3 God is Rechter en Opvoeder	143
22.4 De voorspoed van Job – een obstakel voor de kennis van God	144
22.5 Elihu's toespraak bereidt Gods antwoord voor	146
23 De Godsverschijningen: inleiding (Job 38-41)	151
23.1 Na de drie vrienden plus Elihu	151
23.2 Nogmaals de drie theorieën	152
23.3 Gods confrontatie met Job	153
23.4 God spreekt in de storm	154

24 De eerste Godsverschijning en Jobs antwoord (Job 38-39)	157
24.1 Eerste Godsverschijning (Job 38:1–39:35)	157
24.2 Gods vragen over de levenloze natuur (38:1-7)	158
24.3 De zee, het licht en de duisternis (Job 38:8-21)	160
24.4 De weersverschijnselen (Job 38:22-38)	162
24.5 De dierenwereld (Job 39:1-35)	163
24.6 Eerste antwoord van Job (Job 39:36-38)	164
25 De tweede Godsverschijning en Jobs antwoord (Job 40:1–42:6)	167
25.1 Tweede Godsverschijning (Job 40:1-9)	167
25.2 Behemoth en Leviathan (Job 40:10–41:25)	169
25.3 Tweede antwoord van Job (Job 42:1-4)	172
25.4 God ‘zien’ (Job 42:5-6)	173
26 Slot van het boek (42:7-17)	177
26.1 Vergeving voor de drie vrienden (42:7-9)	177
26.2 De keer in Jobs lot (42:10-17)	178
Aanhangsel: ‘Het Testament van Job’	183
Over de auteur	185
Beknpte literatuurlijst	187

Voorwoord bij de Nederlandse uitgave

Het was in 1985 (veertig jaar geleden!) dat ik ergens in Nederland vijf Bijbel-lezingen gehouden heb over het boek Job. Het oog (en het oor) van enkele Duitse vrienden viel op de geluidsopnamen van deze lezingen en zij besloten die uit te schrijven, licht te bewerken en ze in het Duits uit te geven onder de titel *Du bist ungerecht*, 'U bent oneerlijk/onrechtvaardig' (2011; sedert lang uitverkocht). Nu pas ben ik ertoe gekomen er een Nederlandse uitgave van te maken en daarbij wat meer afstand te nemen tot de letterlijke tekst van de lezingen door middel van zowel aanpassingen alsook inkortingen en uitbreidingen. Uit waardering voor die Duitse vrienden neem ik hier ook hun eigen voorwoord over; zij zeggen daarin dingen die ik anders zelf in dit Nederlandse voorwoord zou hebben genoemd.

In dit boek maak ik nogal vrijelijk gebruik van de NBV21, met uitstapjes naar andere vertalingen, vooral de NBG51 en de HSV, zonder dat ik dit altijd aangeef. In de laatste hoofdstukken volgen de verschillende vertalingen helaas verschillende vers-indelingen; ik volg hier de mij vertrouwde indeling van Statenvertaling, NBG51 en HSV, dus niet die van NBV21. Voor de Godsnaam, JHWH, schrijf ik ook in de vertaling steeds JHWH. Namen vertaal je niet. (Overigens komt de naam JHWH in de gesproken gedeelten van het boek maar heel weinig voor: zie 1:21; 12:9.)

Er zijn zesentwintig hoofdstukken in dit boek, en op elk hoofdstuk volgen vijf vragen. Dat zijn er dus honderddertig in totaal. Die vragen kan de lezer voor zichzelf proberen te beantwoorden, maar het zou nog veel mooier zijn als ze in groepsverband zouden worden behandeld. Dan leer je niet alleen van dit boek, maar ook van elkaar.

In dit boek (te beginnen bij de voorplaat) heb ik ook enkele van de pentekeningen opgenomen van twee wereldberoemde illustratoren: de Duitse Julius Schnorr von Carolsfeld (1794-1872) en de Franse Gustave Doré (1832-1883). Zij zijn vooral bekend geworden door hun illustraties bij de Bijbel.

Nog even dit: in 2000 publiceerde ik mijn (sinds lang uitverkochte) boek *Het Jobslijden van Israël: Israëls lijden oplichtend uit het boek Job*. Natuurlijk is er een zekere overlap tussen de twee boeken. Maar in dat andere boek lag toch de volle nadruk op de lijdensgeschiedenis van het volk Israël (waarvan ik Job een 'type' noemde), terwijl in het huidige boek de nadruk veel meer ligt op de uitleg van het boek Job als zodanig en de toepassing daarvan, ook op christenen vandaag.

Ik wijs ook op mijn recente boek *77 Moeilijke vragen van christenen*, waarin ik uitvoerig ben ingegaan op de theologie van het lijden in het algemeen.

Ik bid dat ook de lezing van dit huidige boek voor velen tot zegen mag zijn.

Loerik (bij Houten), 10 mei 2025

(de naamdag van 'Sint Job' in de Rooms-Katholieke Kerk)

Willem J. Ouweneel

1 Inleiding

1.1 MIJN VROEGERE ERVARINGEN MET JOB

Het zal voor velen niets nieuws zijn als ik opmerk dat het boek Job een van de vreemdste boeken is die we in onze Bijbel hebben; een van de mooiste boeken als je het puur vanuit taalperspectief bekijkt; en tevens een van de meest ontroerende, indrukwekkende boeken.

Ik moet ergens midden twintig zijn geweest toen ik tijdens een Bijbelconferentie in Zeeland een paar voordrachten over het boek Job hoorde van een twintig jaar oudere Bijbelleraar: Peter Jongenburger (1924-2006). In het gewone leven was hij nota bene hoogleraar metaalkunde aan wat toen nog de Technische Hogeschool Delft heette. Maar zijn uiteenzettingen gingen heel wat verder dan de metalen – goud en zilver – in het boek Job (zie 3:15; 22:25; 28:1,15; 42:11). Hij was de eerste Bijbelleraar die ik me kan herinneringen die mij inleidde in de diepten van het boek Job.

Weer een jaar of vijftien later, tijdens een vakantie met onze kinderen – het moet 1984 of 1985 geweest zijn – lazen we het boek Job aan tafel, en wel vanuit de Groot Nieuws Vertaling. Het voordeel van deze vertaling was in die tijd dat je niet de hopeloos ouderwetse vertaling Statenvertaling voor je had, die bovendien nog eens bijzonder zwak is; kenners zeggen dat het boek Job in de Statenvertaling het slechtst vertaald is van alle Bijbelboeken. Geen wonder, Job is een bijzonder lastig boek om te vertalen; je hoeft alleen al de NBG51, de Herziene Statenvertaling (HSV) en de NBV21 met elkaar te vergelijken om steeds weer te zien hoe vaak de vertalingen uiteenlopen. Dit maakt het boek Job extra moeilijk: ten eerste, wat *staat* er precies in het Hebreeuws (en hoe geef je dat het beste in het Nederlands weer), en wat *betekent* dat wat er staat?

Over ouderwetse vertalingen gesproken, ook in de NBG51-vertaling (in mijn jeugd de ‘Nieuwe Vertaling’ geheten) werd de tekst mettertijd langzamerhand weer zo plechtig en verheven dat het moeilijk is door het verouderde taalgebruik heen te kijken. Toen ik zelf (een jaar of 40 oud) uit de Groot Nieuws Vertaling voorlas, geschreven in de taal van toen, geschreven net zoals iemand in nood veertig jaar geleden zijn klacht zou uitspreken, leek het mij alsof het boek voor het eerst rechtstreeks tot mij sprak. (Bedenk wel dat de HSV en NBV21 in die tijd nog niet bestonden!)

Als je het boek Job eens vlot achter elkaar leest (het liefst in minstens drie verschillende vertalingen naast elkaar!), ontdek je de enorme ‘lading’ die God dit boek heeft meegegeven. Ik wil proberen in mijn uiteenzettingen iets van deze ‘last’

met mijn lezers te delen. Dit is geen geringe opgave: ze daagt mij uit en vraagt ook veel van de lezer.

Eigenlijk zou ik de lezer eens willen aanraden het boek Job in een paar uurtjes vrijetijd op te pakken en het zonder onderbreking achter elkaar door de lezen. Vandaag de dag zou ik natuurlijk zeggen: Doe dat in de NBV21 of in een andere eigentijdse vertaling – waarbij je wel steeds moet bedenken dat, hoe ‘gemakkelijker’ een vertaling gemaakt is, er des te meer uitleg van de vertalers in verwerkt zit en je des te minder zelf hoeft na te denken, en je dus ook des gemakkelijker op dwaalsporen kunt worden gebracht.

Als je zo het boek gaat lezen, moet je wel van ijzer of staal zijn als iets van de grootsheid van wat daar staat, dan niet heel direct op je afstraalt en tot je doordringt. Het is een wonderschoon boek én het is een heel moeilijk boek, zowel qua taal als qua redeneertrant. Het is misschien wel een van de mooiste én een van de moeilijkste boeken in de Bijbel. Toch lijkt het alsof de moeilijke dingen niet altijd zo opvallen, doordat wat in dit boek wordt besproken, zo levensecht is, ons zo vertrouwd, zo dicht bij ons staat, zo dicht bij ons hart, dat we in eerste instantie door veel moeilijke punten heen kijken.

Ik zal de lezer in dit boek niet lastigvallen met alle puur uitlegkundige moeilijkheden (wel met sommige, want ze zijn niet allemaal te vermijden). We zullen helemaal niet vers voor vers gaan, want dan zou het boek drie keer zo dik geworden zijn. We volgen de vijf delen van het boek:

- (a) de inleiding (Job 1-2),
- (b) de drie gespreksrondes tussen Job en zijn vrienden (Job 3-31),
- (c) de vier toespraken van de jongere Elihu (Job 32-37),
- (d) het antwoord van God (Job 38-41) en
- (e) het einde van Jobs verhaal (Job 42) – of, zoals Jakobus 5 het noemt, ‘het einde van de Heer’; een prachtige uitdrukking. Het boek eindigt met dat bijzondere einde dat de Heer voor Job had weggelegd.

1.2 HISTORISCHE ACHTERGROND

Is het verhaal van Job echt gebeurd? Natuurlijk niet letterlijk zoals het is opgetekend. Niemand kan in ernst geloven dat vijf mannen, in een uiterst hachelijke situatie lange toespraken tegen elkaar hebben afgestoken in puur poëtische vorm, die ze zo uit hun mouw geschud zouden hebben en die ook nog eens letterlijk door iemand zouden zijn opgetekend (Job 3-37). Er is kennelijk door een latere schrijver, of schrijvers, een literaire vorm aan het verhaal gegeven. Maar is de kern ervan wel echt gebeurd? Heeft er ooit een man Job geleefd, die JHWH diende en toch zulke verschrikkelijke dingen heeft meegemaakt?

Doré: De zondvloed

Ik noemde net al de apostel Jakobus, die over Job schrijft als een historische figuur. Maar ook de profeet Ezechiël doet dit: hij noemt drie vrome helden uit het Oude Testament, die als pleitbezorgers voor het diepgezonken Israël zouden kunnen optreden: Noach, Daniël en Job (Ezech. 14:14,20). Een van de grootste joodse uitleggers aller tijden: Rabbi Sjloomo Itzchaqi (beter bekend onder de afkorting daarvan: 'Rasji'; 11e eeuw), schreef dat juist deze drie genoemd worden omdat elk van hen een wereld aanschouwde die opgebouwd, vernietigd en herbouwd werd: (a) Bij Noach waren dat de oude wereld van vóór de zondvloed en de nieuwe wereld van ná de zondvloed (Gen. 6-9).

- (b) Bij Daniël was dat de tempel én de verwoesting van de tempel én de herbouw ervan; maar ook betrof het hemzelf: hij, de grootste overste in het Perzische rijk, kwam ten val (tot in de leeuwenkuil aan toe, Dan. 6) én werd hersteld.
- (c) Evenzo was Job een man van grote rijkdom en aanzien, een man die alles verloor, maar ook alles weer terugkreeg.

Job woonde in het land Uz, dat vaak in verband is gebracht met Uz, de oudste zoon van Abrahams broer Nahor en onder andere oom van Rebekka, de vrouw van Jakob (Gen. 22:20-23). Voordat er echter sprake kon zijn van een *land* Uz dat naar deze man genoemd was, moet er toch al gauw een eeuw of wat overheen gegaan zijn voordat we bij de persoon Job uitkomen. Dat laten we rusten, want dat zou tot allerlei verdere speculaties voeren. Verleidelijk is het wel: Elihu blijkt een kleinzoon van een zekere Buz te zijn (Job 32:2,6), en laat Uz nu een broer Buz hebben (Gen. 22:21)! En Teman (2:11) was, vermoeden sommigen, een zoon van Elifaz, de zoon van Ezau (Gen. 36:4,10-11). Bildad was misschien een zoon van Suah, zoon van Abraham bij Ketura (Gen. 25:2). Maar ik ga hier niet verder op in, want in feite is het allemaal pure speculatie. Ik zeg alleen dit: als het waar is dat Job hertrouwd is met Dina, de dochter van Jakob (zie Aanhangel), dan zou hij wel degelijk heel nauw in de stamboom van Abraham of diens vader Terach passen.

Job werd erg oud. Hij leefde nog 140 jaar na zijn vreselijke lijden (42:16). Dit zijn aartsvaderlijke leeftijden (Terach werd 205, Abraham werd 175, Izaäk werd 180). Job kon bij het begin van zijn lijdensweg al niet meer zo jong zijn geweest, want hij had volwassen kinderen. Misschien werd hij meer dan 200 jaar oud. Dit suggereert dat we hem in de tijd van de aartsvaders moeten plaatsen, of zelfs eerder, zo rond de tijd van Terach. Er zijn ook andere aanwijzingen: we horen hier niets over een zondoffer. Met het oog op de eventuele zonden van zijn kinderen, bracht Job brandoffers voor hen (1:5). Dit is typerend voor de aartsvaderlijke tijd. Pas in Mozes' tijd horen we voor het eerst over zondoffers (Ex. 29-30; Lev. 4 en verder).

Jobs verhaal is een oeroud verhaal. Tegelijkertijd is het verhaal voor ons vandaag de dag zo relevant omdat mensen zich, net als Job, nog steeds de vraag stellen: Waarom moet ik zo lijden? Waarom is er lijden in het algemeen? Waarom laat God dat toe? Is er wel een God die zich om de lijdende mensheid bekommert? Misschien werd het boek Job geschreven voordat Mozes de (hoofdzaken van de) vijf boeken schreef (Gen. – Deut.). In dat geval zou 'Job' het oudste boek in de Bijbel zijn, en dat zou betekenen dat God ons in dit heel oude boek van de Bijbel een uiteenzetting geeft over een raadsel dat de mens sedert de zondeval van alle raadsels van het leven het diepst raakt en tot de komst van de Messias zal blijven raken: het oudste van alle raadsels, het raadsel der raadsels: het *raadsel* van het lijden.

Ik zeg liever niet: het *probleem* van het lijden. Dat klinkt zo technisch. Als een wiskundig probleem dat opgelost zou moeten kunnen worden. Er zijn bibliotheken

volgeschreven over het ‘probleem’ van het lijden. Daarin worden allerlei theologische en filosofische verhandelingen over ‘het’ lijden gepresenteerd; allemaal heel belangrijk en op z’n tijd zeker de moeite waard. Maar in het boek Job vinden we geen theologische verhandeling over ‘het’ lijden en de vormen, redenen, oorzaken en doelen van ‘het’ lijden. Dit boek gaat niet over ‘het’ *lijden* als zodanig, maar over een *lijdende*, iemand zoals Jan of Piet of Marietje. Weliswaar is dit een persoon van lang geleden, niet eens een van Gods volk, Israël, maar toch wel een van de nakomelingen van Noach, in wie de levende herinnering aan de God die zich onder de naam JHWH aan Noach en aan zijn vaderen had geopenbaard, nog steeds levend bleef; iemand die God diende te midden van het heidendom dat aan het opkomen was.

Inderdaad zinspeelt het boek op de eerste afgoderij die ontstond na de zondvloed: de verering van de hemellichamen (31:26-28). Maar in het land Uz leefde iemand die nog steeds vasthield aan de ene, ware God, *JHWH Èlohim*: de God van Adam, van Abel, van Henoch, van Noach en diens zonen. Het boek beschrijft ons het verhaal van Job, niet het verhaal van ‘het leed’, maar het verhaal van *deze* lijdende man. Een man overigens die tegelijkertijd wordt beschouwd als een prototype voor miljoenen mensen die God hebben gekend én hebben geleden.

Wat voor nut hebben al die theologische verhandelingen over lijden als je aan het sterfbed van iemand staat of aan het bed van iemand die verschrikkelijke pijn lijdt? Wat doe je dan met alle verhandelingen en theorieën? Dan kun je vaak alleen maar doen wat Jobs vrienden deden. Op een later tijdstip hebben die inderdaad geargumenteed; maar ik denk dat vaak wordt vergeten dat ze, voordat ze spraken, zeven dagen en zeven nachten in stilte bij Job in de as (of: op de vuilnisbelt) zaten (2:11-13).

Laten we die vrienden niet te snel veroordelen. Het woord ‘vrienden’ betekent hier ‘liefhebbers’; het waren mannen die Job oprecht liefhadden, mag ik aanmerken. Er zijn wel dingen bij hen waar we de vinger op zullen moeten leggen, want de Heer zelf heeft hen aan het eind van het boek zwaar berispt. Maar één ding moet men bij die drie vrienden erkennen: ze wisten hoe ze moesten huilen bij iemand die leed. Ik denk niet dat er veel lezers zullen zijn die kunnen zeggen dat zij ooit zeven etmalen – of zelfs maar zeven uur of zeventig minuten – in stilte bij een patiënt (een niet-familielid of niet-huwelijkspartner) hebben gezeten, alleen maar om met hem of haar te huilen, zonder wat te zeggen. Dat is wat de vrienden deden! Helaas liep het voor de drie vrienden anders af toen ze hun mond begonnen open te doen. Daar komen we uiteraard uitvoerig op terug.

Er zijn veel mensen die wel degelijk precies weten waarom zij moeten lijden. Ze weten dat hún lijden het directe gevolg is van hun eigen zonde. Mirjam, Gehazi en Uzzia wisten haarfijn waarom zij door God met melaatsheid geslagen waren (Num. 12; 2 Kon. 5; 2 Kron. 26) (ook een huidziekte; vgl. de zieke van Job in 2:8).

Mensen die de gevolgen van hun eigen daden weerspiegeld zien in hun eigen lichaam of leven, stellen niet de waaromvraag. Mijn boek gaat dan ook niet over dit soort mensen. Het boek gaat over mensen die *niet* weten waarom zij lijden, of zelfs nog specifiek, die denken dat zij wel het minst in aanmerking komen voor dergelijke beproevingen.

Vragen 1

1. Kun je je nog herinneren wanneer je voor het eerst bewust met het boek Job in aanraking kwam?
2. Wat zijn jouw eigen ervaringen met het boek Job?
3. Als je – nu al! – spontaan een samenvatting van het boek Job moest geven, hoe zou die er dan in pakweg dertig woorden uitzien?
4. Als je ooit een persoonlijke les aan het boek Job hebt ontleend, hoe zag die les eruit?
5. Hoe belangrijk is het voor jou persoonlijk of het verhaal van Job echt heeft plaatsgevonden of niet?

2 Jobs eerste geschiedenis (Job 1-2)

2.1 VROOM EN OPRECHT – TOCH IN LIJDEN GEDOMPELD

In Job 1 en 2 lezen we drie keer dat Job een vrome, oprechte, godvrezende en het kwade mijdende man was (1:1,8; 2:3). Drie keer! En dat nota bene tweemaal horen we het uit de mond van God zelf. Wie van ons voldoet aan de combinatie van deze vier kwalificaties: vroom, oprecht, godvrezend en het kwaad uit de weg gaand? Wij zouden hebben gezegd dat Job toch duidelijk een van de mensen is die niet in aanmerking komt om een soort lijden te ervaren zoals hem toch is overkomen. Job was de man die het meest in aanmerking kwam om de vraag te stellen: waarom *ik* in vredesnaam?

Een van de meest verrassende en ontroerende aspecten van dit boek – dat zeg ik je van tevoren – is dat het antwoord op deze vraag in de strikte zin van het woord nooit wordt gegeven. En dat *is* precies het antwoord. Dat klinkt vreemd.

Het antwoord is niet dat je precies wordt verteld *waarom* en *waartoe* lijden noodzakelijk is, maar het antwoord aan het eind van het boek – dat we later in meer detail zullen bekijken – is: de grootheid van God, de majesteit van God, wiens gedachten veel verder gaan dan onze ‘waaroms’; zijn wegen zijn veel hoger dan alles wat God volgens ons zou moeten doen (vgl. Jes. 55:9). God houdt zijn raadsels voor zich en in dit leven op aarde geeft Hij ons meestal geen antwoord op al onze raadsels, zeker geen definitief antwoord. Hij herinnert ons eenvoudigweg aan zijn grootheid, waar de mens met zijn gedachten niet bij kan. In het boek wordt hij meer dan dertig keer ‘de Almachtige’ genoemd. Hij wijst ons op zijn almacht, die niet in tegenspraak is met zijn liefde.

Toen ik een jaar of vier, vijf was, overstelpte ik mijn vader met vragen. Heel vaak was zijn antwoord: ‘Dat zal ik je wel uitleggen als je groter bent’. Hij had natuurlijk gelijk! Bij nadenkende kinderen komen de vragen vaak op een vroege leeftijd op, terwijl ze nog lang niet rijp zijn voor de antwoorden. Het boek Job zit vol van zulke vragen – zonder dat de betrokken personen de rijpheid hadden om Gods antwoorden te verstaan. God zegt vaak tegen zulke mensen wat mijn vader tegen mij zei: ‘Dat zal ik je wel uitleggen als je groter bent’. En dat ‘groter’ zijn van mensen zoals Job en zijn vrienden betekent vaak een tijdstip dat ze pas zullen bereiken na hun dood en opstanding...

Hoeveel hebben mensen zich aan de almacht en liefde van God gestoten, doordat ze die helemaal niet konden begrijpen! Al zo’n 2500 jaar lang zie je westerse mensen – te beginnen in Griekenland en Rome – theologiseren en filosoferen over het lijden. En er waren altijd antwoorden bij de vleet. Er zijn mensen geweest die hebben gezegd dat God inderdaad een almachtige God is en dat Hij, omdat Hij

almachtig is, geen God van liefde kan zijn, want als Hij een God van liefde zou zijn, zou Hij in zijn almacht in één keer een einde hebben gemaakt aan Jobs lijden – en aan *ieders* lijden. God is dus werkelijk almachtig, maar Hij kan nooit een God van liefde zijn.

Er waren ook altijd mensen die het tegenovergestelde zeiden: God is een God van liefde; maar God is geen alleskunner. God zelf wordt ook aangevallen door vele plagen en tegenslagen, vooral van de kant van de machten der duisternis. Hij lijdt met mensen mee, Hij huilt met hen, Hij staat naast mensen. Hij kan het lijden maar zeer beperkt veranderen (zoals een arts dat soms bij een doodzieke patiënt ook maar heel beperkt kan). Maar in zijn liefde kiest Hij de kant van de mens. Hij kiest partij voor de mens. Hij staat naast hem in het lijden om die persoon te helpen het lijden te overwinnen. Zoals Jesaja het van God zegt met betrekking tot al het lijden van Israël: 'In al hun benauwdheid was Hij benauwd' (63:9). Zoals een oud lied van Julius Anton von Poseck (1816-1896) zegt:

'... En in ieder land en oord
kent U, wie U toebehoort.
Al hun smaad, spot en haat,
voelt U als uw eigen kwaad.'

In de geschiedenis van het christendom zijn er tegelijk toch ook altijd mensen geweest die hebben gezegd: 'God is een God van almacht én Hij is een God van liefde'. Ik ben een van deze mensen en hopelijk menige lezer ook. *Wij* zijn degenen die het 't moeilijkst hebben om vandaag aan de wereld duidelijk te maken hoe het mogelijk is dat God almachtig is, dat God ook de macht heeft om het lijden uit jouw leven en mijn leven en het lijden van deze wereld in één keer weg te nemen en tegelijkertijd dat deze God een God van liefde is die echter toch het lijden niet altijd wegneemt. Op de simpelste manier gezegd: de verklaring van deze schijnbare tegenstelling ligt in het feit dat *God vaak lijden toelaat, maar dat het nooit zijn laatste woord is*. Het lijden is soms een middel, maar niet een doel. Daar komen we uiteraard uitvoerig op terug.

2.2 GOD KIJKT NIET WERKELOOS TOE

Nu zal ik je meteen vertellen dat we in het algemeen wel degelijk een antwoord hebben op dit raadsel, en wel een antwoord dat nog veel verder gaat dan het voorlopige antwoord dat ik zojuist al gaf. Maar dat is dan wel een heilshistorisch antwoord dat Job nog niet kon weten. Dat antwoord is het kruis van Golgotha. Het raadsel van Gods almacht en liefde zou inderdaad onoplosbaar zijn als God werkelijk niets zou doen aan de ellende van deze wereld. Maar God doet iets! Hij *heeft* iets gedaan, en dat begon bij het kruis van Jezus Christus. Dat was misschien

Doré: De kruisiging

niet de weg die jij of ik bedacht zouden hebben om aan het lijden in de wereld een einde te maken, maar het was wel Gods weg. En als je tegenwerpt dat dat kruislijden van Christus ook alweer tweeduizend jaar achter ons ligt, dan denk ik aan het oude spreekwoord: 'Gods molens malen langzaam maar zeker'.

Sinds Christus' kruiswerk is God druk bezig geweest met het toewerken aan de 'voleinding', dus aan de volle verwerkelijking van alle gevolgen van het kruis tot aan het eind der tijden aan toe. God handelde in zijn almacht én in zijn liefde. In zijn *almacht* heeft Hij de zonden van allen die in de Here Jezus zouden geloven, op Hem, zijn geliefde Zoon, gelegd. En zijn *liefde* is dat Hij niet het oordeel over óns heeft gebracht, maar over zijn Zoon. In Christus zal God op een dag het kwaad uit deze wereld uitbannen en de zonde uit de kosmos verwijderen; Hij is 'het Lam van God dat de zonde van de wereld wegneemt' (Joh. 1:29). Dit is Gods almacht

en dit is Gods liefde, die nog altijd werkzaam zijn. God heeft deze wereld niet opgegeven.

Zelfs Job, die niets over het kruis kon weten, kon leren getuigen: 'Ik weet dat mijn Verlosser leeft'. Dit is zomaar ineens een commentaar dat als het ware vanuit het Nieuwe Testament in dat oeroude boek Job opduikt (19:25):

'Ik weet dat mijn Verlosser leeft
en Hij zal ten laatste over het stof opstaan'.

Hier kijkt Job over zijn lijden heen, en te midden van al zijn klaagzangen kijkt hij feitelijk vooruit naar de dag van zijn opstanding uit de dood, hoe vaak die ook voor hem mag zijn geweest: ten slotte 'zal ik vanuit mijn vlees God aanschouwen' (vs. 26). Zo leert een mens vooruit te kijken tot het einde. Daarin ligt de sleutel. De vraag naar Gods liefde en almacht wijst naar de voleinding, wanneer én zijn almacht én zijn liefde hun volle vervulling zullen vinden.

2.3 JOB EN ASAF

Je kunt dit ook in andere delen van de Bijbel zien. Het is goed hierop te wijzen, want Job is natuurlijk niet de enige in de Bijbel geweest die met dit soort vragen geworsteld heeft. Een ander bekend voorbeeld is Davids zanger, Asaf, in Psalm 73, die met dezelfde vraag in zijn maag zat en een psalm schreef om zijn innerlijke strijd op papier (of perkament) te zetten. Hij vertelt hoe hij worstelde met de vraag hoe het mogelijk is dat de godvrezenden in deze wereld zo vaak worden onderdrukt en zoveel ellende van de wereld, ziekte en andere tegenslagen moeten doorstaan, terwijl de goddelozen vaak zo voorspoedig zijn. Ze hebben niets te vrezen. Hoe is dat mogelijk? Hoe valt dit te rijmen met een God die het kwade straft en het goede belooft? Hoe kan het dat de goeden zo vaak lijden en het de kwaden vaak zo voor de wind gaat? Zo ziet het er immers vaak wel uit in deze wereld?

Asaf zegt dat hij met de vraag worstelde

'totdat ik in Gods heiligdommen binnenging
en op hun einde lette' (vs. 17);

dat wil zeggen: erop begonnen te letten wat het einde van deze twee categorieën mensen was. Toen zag hij tegen de achtergrond van de tijd iets van Gods plannen, die alles in de toekomst terecht zullen brengen. Want dan zal worden aangetoond dat het geluk van de goddelozen slechts tijdelijk was en slechts een opmaat naar een eeuwige plaag, en dat al het lijden en alle beproevingen van gelovigen een louteringsproces zijn dat aan het eeuwige geluk voorafgaat.

Dat klinkt goedkoop, maar voor wie tot dit oordeel en tot dit inzicht komt, voor wie zulke worstelingen als Job of Asaf heeft moeten ervaren, voor zo iemand is het geen stukje theologie, geen leerstuk, maar een diepe en gelukkige geborgenheid van het hart geworden. God heeft de zaken in de hand en uiteindelijk zal alles goed komen. Nu zeg ik opnieuw – en dit is waarom het vers in Jakobus 5:11 zo prachtig is – het gaat in het einde van Job om ‘het einde van de Heer’. Het boek begint met wat de Heer doet en eindigt met wat de Heer doet. Ten slotte – dit geldt voor al het menselijk lijden – uiteindelijk laat de Heer zien dat Hij vol welwillendheid en barmhartigheid is (zegt Jakobus), ook al duurt het soms tergend lang en is het vaak erg moeilijk om deze waarheid te ontdekken. Het einde van de Heer – dat is niet alleen het einde van Gods wegen met mensen, maar ook het einde waarin Hijzelf centraal zal staan.

Vragen 2

1. Waarom, denk je, begint God tegenover Satan over Job en diens voortreffelijkheid te praten?
2. Wat voor ‘functie’ heeft Satan hier bij God in de hemel, denk je?
3. Hoe komt het dat lijden zo’n belangrijk thema in de Bijbel en in het mensenleven is?
4. Kan een God die zoveel lijden toelaat, tegelijkertijd een almachtige God én een God van liefde zijn? Wat denk je zelf?
5. Wie zijn, afgezien van Job én de Here Jezus, de personen die in de Bijbel het meest geleden hebben, denk je?

3 Drie redenen voor het lijden

Als ik toch een aanloop tot een antwoord op deze vraag – ‘Wat is het doel van lijden?’ – zou mogen formuleren, hoe voorlopig ook, dan denk ik dat het boek Job ons al iets over dit antwoord vertelt, ook al is het aan de oppervlakte. Laat me je drie dingen vertellen, al aarzel ik wel een beetje, omdat ik bang ben meteen weer in de theologische ‘wiskunde’ te belanden, alsof je dit allemaal algebraïsch en geometrisch op een rijtje zou kunnen krijgen. Denk dat maar niet!

Ik wil je graag drie ‘gebruiksaanwijzingen’ geven, drie richtlijnen als het gaat om Gods bedoeling met het menselijk lijden.

3.1 LIJDEN LAAT HET GELOOF TEVOORSCHIJN STRALEN

De eerste twee hoofdstukken van het boek Job vormen samen met het laatste hoofdstuk feitelijk het historische raamwerk (in proza), terwijl het centrale gedeelte van het boek (hoofdstuk 3-41) een lange reeks gedichten is, één groot geheel in prachtige poëzie. Vandaag de dag geven de Bijbelvertalingen dit gelukkig ook goed aan. De vraag van het lijden wordt hier niet behandeld op een wetenschappelijke manier, maar in de vorm van een gedicht.

In de eerste twee hoofdstukken van Job zie je al meteen het eerste grote doel van het lijden: het lijden dient om het geloof dat in de kinderen van God aanwezig is, stralend aan het licht te brengen.

Het is heel belangrijk erop te letten dat Job blijkbaar zelf nooit iets te horen heeft gekregen over de gesprekken tussen God en de duivel. Als ik er dan aan toevoeg dat Job aan het einde van het boek geen verklaring krijgt voor zijn lijden, dan hangt dat mede samen met het feit dat hij van die gesprekken niets afwist. Maar *wij* weten er wél iets van, want in de eerste twee hoofdstukken mogen we een kijkje nemen in de hemel. We weten dat Jobs lijden in ieder geval een direct gevolg was van de gesprekken tussen God en de duivel.

De lezer weet wat er op het spel stond. Het kernpunt was dat God de duivel wilde voorzien van bewijs van het geloof dat in Job aanwezig was. God kende dat geloof van Job heel goed. God had geen bewijs nodig. Maar Hij wilde het bewijs aan de duivel geven en over het hoofd van de duivel heen aan al die miljoenen mensen die het boek Job zouden lezen. Iets dergelijks vinden we ook bij Abraham in Genesis 22. God wilde zijn geloof testen (op de proef stellen). ‘Na deze dingen gebeurde het dat JHWH Abraham op de proef stelde...’, en wel door van hem te vragen dat hij zijn geliefde zoon aan God zou offeren op de berg Moria. Abraham slaagde glansrijk voor deze geloofstest, zoals God van tevoren al van hem wist.